

רבקה בן-סירה

"תערוכות בתל-אביב" / הארץ / 8.11.63 / תע' יחיד / גלריה 220 / תל-אביב

כאשר מגדירים את יצירותיה של רבקה בן-סירה בשם "רישומים", יש לזכור היטב שאין אלה רישומי הכנה לציור צבעוני אלא ציורים שנעשו בשחור-לבן בהם ממלאים קווקוי העט את מקום הצבע והטקסטורה, יוצרים הרגשה פלסטית תלת-מימדית - בקיצור, ממלאים את כל התפקידים המוטלים בציור צבעוני על הצבע, החומריות ומשיכת המכחול. רישומים 307 אלה אינם, איפוא, אלא ציורים שנעשו בשחור לבן בעזרת העט להבדיל מרישום שחור-לבן שנעשה במכחול ושומר על תכונות הכתמיות והתנועה השונות של המכחול. בציוריה מציבה רבקה בן-סירה צורות חריפות, הנראות ממרחק מה כשרידי עצים

מפותלים שהתאבנו, הצטברויות גיאולוגיות, אורגניזם חי ועשיר בטקסטורות שונות ומוזרות או צמחייה שופעת שמתח המאבק על קיומה גרם לה להתפרץ זה לתוך זה במערבולת גועשת. במבט קרוב יותר, אפשר להבחין שצורות אלה מורכבות משפע של פרטים שבחלקם הם דמויי עצמים מעולם הדומם והצומח, כפי שעוצבו, כביכול, ע"י שנות צמיחה ומאבק, ובחלקם מתארים ציפורים חדות-מקור וחיות מכרסמות שונות שעורבלו יחדיו עד שכמעט אי אפשר להבחין היכן נגמר האחד ומתחיל השני. לפנינו, איפוא, עולם סוריאליסטי מובהק, דבר שיתברר למעלה מכל ספק תוך ניתוח הצדדים הפסיכולוגיים הנרמזים בציור מחד גיסא, ומתקשר מחוסר המשמעות בין הצורות והרקע (החסר ברוב המקרים) מאידך גיסא.

הצדדים הפסיכולוגיים

כבר במבט ראשון, בולטת אחת התכונות היסודיות של ציורה של רבקה בן-סירה. כל האירועים הפלסטיים קורים בתוך הצורה ולא מחוץ לה. גם המתחים החיצוניים, כביכול, נובעים מהתנגשויות ומדינאמיות שמבפנים ולא מלחצים חיצוניים. הצורה הנוצרת היא, איפוא, אוטומטית לחלוטין וקשריה עם החוץ - במידה ובכלל יש כאלה - הם עוינים, נפחיים-תוקפניים ומתוחים ביותר. הצורות מהוות, איפוא, עולם פנימי במופנם, לא רק כמעשה אמנות כשלעצמו, אלא גם בעצם דרך עיצובם. עיון בתכולת הצורות ובהרכבן, יכול לתת לצופה מפתח לאותו עולם פנימי המהווה, בסיכומו של דבר, את תוכן ציורים אלה. תכונה שנייה יסודית של ציורים אלה תימצא בעיון בהרכבן של הצורות. כבר צוין למעלה שהצורות מורכבות ממערבולת מפותלת של צורות דמויות סלעים, עצים וחיות הסובכות זו בזו עד אי הבחנה. נדמה שמטאמורפוזה דינאמית ומתמדת זו המוצגת בצורה כה מאומנת, נותנת את המפתח לעולם הפנימי המשמש נושא יחיד לכל הציורים כאחד. המדובר הוא בעולם ראשוני, בו כל העצמים אינם בעלי ייחוד משלהם ומצויים בצורתם ההיולית כשכל עצם יכול להיות גם דבר אחר ואין הבדל משמעותי בין הדומם, הצומח והחי. יחסה של הציירת אל עולם זה הוא ברור לחלוטין. יחסה הוא יחס פחד ואימה של אדם העומד לפני מערבולת המאיימת להטביעו והוא מסומל בבירור ע"י החיות המציצות מן הגופים השונים מהם נבנות הצורות: חיות מכרסמות ונוברות, דמויות חולדים ועכברושים (חיות הנמצאות במחילות חשוכות ומאיימות) וציפורים טורפות חדות-מקור, המופיעות בציור - בצורה אופיינית מאוד - כשמקוריהן החדים מאיימים על החוץ בתוקפנות כהה. יחס של קור ואיום זה מובע גם בגזעי העץ הקפואים והנוקשים, אך נדמה שאין צורך להמשיך ולפרט צד זה בציורים, מאחר והוא דובר לעצמו בבהירות יתרה ואינו מותיר שום מקום לטעות. כדאי רק לציין שהפחד מפני עולם בלתי מובחן ואי-הכרתי זה אינו רק פחד כללי ועמום, אלא לובש צורה של חרדה ואיום מכלייה ספציפית מאוד שבאה מבפנים. החיות הנוברות והמכרסמות הן שליחות ההתפוררות, הרקב והאימה החותרת מבפנים, ואילו הציפורים הטורפות והתנועה הכללית של הצורה המלאה (שכאמור היא תנועה שבאה מדינאמיות פנימית שמתוך הצורה), מסמלת את תוקפנותו של העולם המיוצג ע"י הורה. כאן אולי המקום לציין, שבין כל הציורים המאיימים המאכלסים עולם זה, יש גם

יוצא דופן אחד, שמשמעותו חשובה ביותר למיקום עולם זה. בין כל חיות החשכה והאפלה, מופיעה דמות ציפור אחת כשונה מהאחרות. ברבים מהציורים מופיעה דמות אנפה, שבניגוד לשאר הציורים, אינה מעובדת בצבע כהה, אלא נשארת בהירה ולבנה. אנפות אלה אינן מסובכות עד אין היכר בחיות ובעצמים האחרים. דמות אנפה זו, דווקא בחוסר תוקפנותה ובהצבתה הבהירה כמאזינה למשהו פנימי, בולטת במיוחד על רקע עולם בלתי מובחן ומאיים זה ומייצגת את הצד החיובי והבלתי מאיים. עולם זה, כשלעצמו, אינו רע או טוב והצגתו כמבהיל ומאיים באה מיחס חיצוני אליו ולא מעצם מהותו. אפשר היה גם להתייחס אליו אחרת, דבר שהיה הופכו לקוסם ואפילו פסטורלי ושקט. בדרך עיצובה של רבקה בן-סירה היה יחס כזה לובש צורה של בריכות שקטות, עלים ואנפות לבנות. ואמנם, מופיעים בכמה מהציורים, זעיר שם זעיר שם, מוטיבים פסטורליים כאלה העומדים, כביכול, בניגוד ליחס הכללי הנפחד מעולם זה.

כאשר דנים בציורה של רבקה בן-סירה כהמחשה פלסטית של אירועים שהם לגמרי פנימיים, פנימיים עד קיצוניות, מובנת גם בעיית היחס בין הרקע והצורות העיקריות. כאשר העולם הפנימי מוצג כזר ועיון, מעין מרד כוחות האופל, קשה מאוד ליצור יחס קומוניקטיבי שלא על דרך ההתנגשות בינו ובין החוץ ה"ריאלי". זוהי, כמסתבר, הסיבה העיקרית שרוב העצמים מוצגים ללא רקע מצויר בכלל - כאילו הם צפים בחלל ריק. להוציא ציור אחד (מס' 13), לא קיים עיבוד רקע בכלל בכל הציורים, או שהוא מרומו בצורה שאינה נובעת מצורת התפתחות הצורות העיקריות עצמן. אופייני מאוד שדווקא בציור היחידי שבו קיים קשר ברור ואורגני בין הרקע והצורות, אין חיות אופל וגם המתח הפנימי רגוע ומיושב יותר. בקטבי העולם הפנימי עומדים, איפוא, מצד אחד חוסר הצורה הקבועה, הנבירה הפנימית והמטמורפוזה המתמדת, ומצד שני העלים, הבריכות והאנפות. כל קומוניקציה בין עולם זה ובין החוץ (במקרה זה הרקע), מביאה בעקבותיה הרפיית המתח הפנימי המאיים והרגעה. סימבול נוסף המופיע בחלק גדול מהציורים, סימבול הנחש, מעביר אותנו לתחום נוסף ומורכב עוד יותר, ולא במסגרת זו המקום לעמוד עליו.

הערות טכניות

כל אותו עולם רוחני המתואר לעיל, מעוצב במשמעת טכנית קפדנית ביותר בלי שזו הופכת מלאכותית וכפויה. הלכות הצבת נגטיב מול פוזיטיב, עיצוב פלסטי תלת-מימדי ועשיר-גוני, גם אם השימוש הוא בצבעי שחור-לבן בלבד, נשמרות בכל דרך עיצוב הצורות. העיצוב האסתטי אינו חייב להיפגע או להיפגם גם כאשר התוכן מאיים וחרוף. המקום היחידי בו אין התפתחות העיבוד נובעת מהצורות המרכזיות, הוא במקום שרבקה בן-סירה ניסתה ליצור רקע שמחוץ לצורות ועל הסיבות לאי-אורגניות זו כבר דובר לעיל.